

Svenska Lipizzanerföreningen

Vi bevarar lipizzanerhästen

Lipizzaner historia

Till lipizzanerhästens förfäder räknas jämte karsthästen även andalusier, neapolitaner, araber och äldre spanska hästraser. Genom dessa har raser som ligger ännu längre tillbaka i tiden haft inflytande på lipizzanern.

Lipizzanerns historia börjar år 1580 då den österrikiske ärkehertigen Karl II, son till kejsar Ferdinand I, lät grunda ett stuteri i den lilla byn Lipica i trakten av Trieste. Syftet var att förse det habsburgska hovet med vagns- och ridhästar samt att leverera lämpliga hästar till den. År 1572 grundade Spanska Hovridskolan i Wien.

Ärkehertigen hade i Lipica förvärvat en förfallen lantegendom "villa des Bisthums von Trieste". Här på den karga och ogästvänliga Karstplatån, 400 meter över havet, lät han nu uppföra stallar, bostäder och vattencisterner. Otaliga foror med den lätt rödaktiga jorden från de omkringliggande dalarna forslades till området för att anlägga bördiga betesängar. Förebilden till stuteriet hade hertig Karl hämtat från Arabien där han sett hur man gick till väga för att få fram friska, snabba och uthålliga hästar. Magert foder, hårt arbete och starka temperaturväxlingar var grundförutsättningarna.

På uppdrag från det kejsarliga hovet köpte baron Khevenhiller år 1580 in nio hingstar och 24 avelsston från Spanien. De spanska hästarna, vilka vid tiden stod högt på modet, var själva framavlade ur arabiska och berbiska hingstar på tunga iberiska hästar. Stora kroppskrafter parade med lätta sirliga rörelser och stor läragtighet gjorde den spanska hästen populär på hoven runt om i Europa. Tillsammans med de ursprungliga karsthästarna bildade dessa grunden för stuteriet.

Att grundlägga det "Kejsarliga och Kungliga Hovstuteriet Lipic" visade sig vara ett framgångsrikt grepp och redan efter fem år kunde man leverera de första lipizzanerhästarna till hovet. Hästen var den tidens främsta statussymbol och lipizzanern visade sig värdig sin uppgift som "piédestal des Rois" att uppbära konungar!

Under de följande åren gjordes nya importen bland annat från Polesine i Italien, hästar vilka i hög grad liknade de spanska men var betydligt billigare. I början av 1700-talet utökades stuteriet genom inköp av godsen Postonja och Prestranek, varigenom större betesmarker erhöles. Under drottning Maria Theresias tid (1740-1780) hade hästbeståndet ökat till mer än 150 moderston. Man började nu arbeta fram stammar, som var och en kom att representera olika lipizzanertyper och under slutet av 1700-talet grundades fem av de än idag existerande hingstlinjerna: Pluto, Conversano, Maestoso, Favory och Neapolitano.

Under tvåhundra år fick stuteriet utökas och fortleva tämligen ostört men Napoleons härjningar drabbade även Lipica och 1796 tvingades man evakuera stuteriet. Mer än 300 hästar företog under sex veckor en slitsam marsch till Székesfehérvár i Ungern. Sexton föl föddes under vägen, vilka sedan transporterades på vagnar. I september 1798 kunde hästarna, med alla föl levande, återvända till ett Lipica där dessvärre både stuteribygnader och arkiv förstörts. År 1805 blossade kriget på nytt upp mellan Frankrike och Österrike. Lipicas hästar måste än en gång ta till flykten, denna gång till stuteriet i Đakovo. Under denna "vinterflykt" i november 1805 utsattes hästarna för hårda provningar. Svält och köld följde under två år och våren 1807 då man vände åter till Lipica, föddes bara ett föl. Den allvarligaste provningen för rasens existens kom bara två år senare. Vid freden i Schönbrunn år 1809, tvingades Trieste och Kärnten avträdas och lipizzanerhästarna måste för tredje gången flyttas undan fransmännen. Under en dryg månad marscherade man med 289 hästar, denna gång till ungerska Pétska, där man fick stanna i sex år. Av tre födda föl på vägen dog ett, medan resten av flocken klarade strapatserna. Omgivningarna i Pétska, med sumpiga myrar, skilde sig totalt från den höglänta, kalkrika åkermarken i Lipica och passade inte lipizzanerhästarna. Också födan och vattnets kvalitet var långt under den önskvärda standarden. Lipizzanerna fick infektionssjukdomar och av 110 dräkiga ston var det 27 som kastade sina föl. Efter den sex år långa evakueringen följde en för stuteriet lugn hundraårsperiod. Man påbörjade dock en ny utveckling för lipizzanern. 1816 infördes arabhingsten Siglavý och ännu en hingstlinje var grundad. För att öka mångsidigheten hos lipizzanern sattes fler arabhästar in i aveln. Genom direktimporter från Orienten började man även med en egen arabuppfödning, vilken med tiden blev så omfattande att den hotade att slå ut den traditionella lipizzaneraveln. Således uppstod tre olika uppfödningar på stuteriet; rena arabiska fullblod, rena lipizzaner samt en korsning dem emellan. Genom ett personligt ingripande från kejsaren Frans Josef I hejdades dock denna utveckling. Den rena karsthästen - lipizzanern - skulle åter sättas i förgrunden då den var bättre lämpad för de högre skolorna. De antas att kejsaren ingripit efter påtryckningar från Spanska Hovridskolan i Wien. Arabhästarna avlägsnades från stuteriet 1885 men omläggningen genomfördes med stor omsorg och förnuft varför denna "arabepok"; ändå gagnade lipizzanern. Under slutet av 1800-talet gjordes även försök att "förädl" rasen med engelska fullblod. Resultatet blev en förvekligad, oharmonisk hästtyp och samtliga "anglolipizzaner" togs snart bort från stuteriet.

Bestående och värdefulla bidrag till lipizzanerrasen hade däremot gjorts utanför Lipica. Under senare delen av seklet bredde lipizzaneraveln ut sig både i statliga och privata stuterier i de österrikiska arvländerna. Lipica hade redan tidigare ställt hingstar till förfogande åt privatpersoner. Aveln utanför Lipica ledde också till bildandet av de ännu verksamma hingstlinjerna; Incitato och Tulipan. I maj 1915 förklarade Italien krig mot Österrike-Ungern och Lipica måste ånyo utrymmas. Avelshingstarna, moderstona och de utbildade remonterna flyttas till slottet Laxenburg vid Wien, medan de yngre hästarna fraktas till Kladrub i Böhmen. Vid första världskrigets slut 1918 styckas den Österrikisk-Ungerska dubbelmonarkin upp i flera mindre stater och Lipica kom nu i italiensk besittning. Österrike ville inte ge avkall på rasen och efter många förhandlingar kunde man enas; Österrike fick 97 hästar och Italien 107. De hästar som tilldelats Ungern köptes upp av den

ungerske greven Ezterházy och de unghästar som förts till Kladrub fick behållas av Tjeckoslovakien där man grundade stuteriet Topolcianky år 1921. En del av hästarna köptes också av den jugoslaviska staten till nya statsstuteriet Stancic. Som en följd av kriget förlorade stuteriet Lipica efter 339 år sitt ursprungliga namn "Kejsarliga och Kungliga Hovstuteriet Lipica". Med det materialet man fått sig tilldelat fortsatte Lipica att avla lipizzaner men under 1930-talet fanns endast cirka trettio ston kvar. För att kompensera följderna av några misslyckade avelsexperiment köpte man 1939 in två avelshingstar från Stancic; 750 Neapolitano Slavonia I och 1121 Favory Slana II. Dessa blev snart de två viktigaste avelshingstarna på Lipica och 1940-41 hade antalet ston ökat till 52.

När Italien under andra världskriget kapitulerade, flyttades alla de 179 hästarna från Lipica till Hostau i Tjeckoslovakien, dit även hästarna från Piber och Demir Kapija förts. Vid krigets slut hade Lipica åter blivit slovenskt men fick efter långa förhandlingar endast tillbaka 11 hästar; en Siglavy-hingst, 3 avelsston och 7 unghästar. Resten av hästarna fördelades mellan Italien och Österrike. Senare kom ytterligare 24 hästar och man kunde börja det mödosamma återuppbyggandet av lipizzanerhästens stamstuteri. Antal hästar ökade efter hand och redan på 1950-talet hade man kommit upp i 180 hästar. Det var dock en mycket svår uppgift att nå upp till den kvalitetsnivå man tidigare haft. De nya hästarna hade i liten grad varit föremål för selektiv avel, varken exteriör- eller prestationsmässigt. Mot slutet av 50-talet fick stuteriet ekonomiska problem. En stor del av hästarna såldes och det fanns allvarliga planer på att lägga ner verksamheten. En internationell hjälpaktion för att bevara stuteriet sattes igång och man förändrade samtidigt avelsmålet. Målsättningen var att få en lipizzaner av den ursprungliga typen men med bättre utvecklade ridegenskaper. Hingstar köptes eller lånades bland annat från Piber och man gjorde ett hårdare urval av avelsston. Dessa skulle vara omkring 163 cm i bandmått, ha en väl utvecklad manke, låga vägvinnande rörelser och ett elegant huvud. Man tränade hingstar i klassisk dressyr och satsade även på körning. Dessutom öppnade stuteriet sina dörrar för turister. Lipica klarade sig igenom denna svåra period men dessvärre varade freden inte så länge. När inbördeskriget bröt ut i Jugoslavien 1991 försvann turisterna och därmed en viktig del av stuteriets intäkter. Nya internationella hjälpinsatser måste till och stuteriet är nu åter på frammarsch.

**Texten är hämtad ur boken Svensk Stambok för Lipizzanerhästar, band I
I Svensk Stambok för Lipizzanerhästar, band 1 finns mer att läsa om lipizzanernhästens historia.**

Du kan också läsa mer på <https://en.wikipedia.org/wiki/Lipizzan>